

Същност на фирмата

В основата на всяка стопанска система, независимо от характера на нейната организация, е производството. С него основно се занимават фирмите. Те произвеждат и предлагат на пазара своя продукт с цел да реализират определена печалба. Затова фирмата се е наложила като основна форма на организация на стопанската дейност. Тя е самостоятелна юридическа и икономическа единица, разполагаща с материални и финансови ресурси, в резултат на които формира собствени отношения с други самостоятелни стопански субекти. В същността на фирмата се включват права, задължения и фактически отношения.

Дейността на фирмата се основава на логиката на икономическата ефективност. Фирмата сама търси сфери на стопанска дейност, както и ресурси и най-благоприятни условия за своето производство.

В своето поведение фирмата се ръководи от възможността да реализира възможно максимална печалба. На практика брутната печалба на фирмата се формира като разлика между нейните приходи и разходи. Следователно решаващи за поведението на фирмата са производствените разходи и пазарната цена на стоката. При равни други условия, печалбата става толкова по-голяма, колкото по-малки са производствените разходи. Затова интересите на фирмата диктуват да се отделя особено внимание на разходите – *постоянни, променливи общи, средни и пределни*.

Постоянните разходи на фирмата се формират независимо от обема на производството, а съществуват дори и тогава, когато не се произвежда нищо. Това са разходи за поддръжка на сгради и оборудването, за амортизационни отчисления, за данъци, за наем, за някои работни заплати, за обслужване на кредити и т.н.

Променливите разходи са функция от мащабите на производствената дейност и нейното осигуряване с необходимите производствени ресурси. Те логично нарастват с увеличаване на производствения обем.

Общите разходи се определят от съвкупността на постоянните и променливите разходи.

Средните общи разходи са показател, който се изчислява върху единица произведен продукт. В този смисъл за оценка ефективността на производството от значение са такива осреднени показатели, като средните постоянни разходи и средните променливи разходи. При стартиране на дадено производство средните постоянни разходи са значителни, но с увеличаването на неговия обем чувствително намаляват.

Важен икономически показател за фирмата са и така наричаните *пределни (допълнителни) разходи*, т.е. тези разходи, които са необходими за увеличаване на производството с допълнителна единица продукция.

Между трите вида разходи (средни общи, средни постоянни и средни променливи) съществува диалектическа взаимовръзка. За всеки обем на произведената продукция съответства определено ниво на средните общи разходи. В началото те намаляват по-бързо от средните променливи разходи, а с нарастването на обема на производството се увеличават по-бавно от средните променливи разходи. Това се обяснява с особеностите на средните постоянни разходи, чийто размер прогресивно намалява с нарастването на обема на производството. Във фазата на намаляването на средните общи разходи преобладава влиянието на постоянните производствени фактори, а във фазата на нарастване на средните общи разходи преобладава влиянието на променливите производствени фактори. След определен обем на производството увеличаването на средните променливи разходи не може да бъде компенсирано чрез намаляване на средните постоянни разходи, защото те оказват все по-малко влияние върху общите разходи. Затова средните общи разходи и средните променливи разходи все по-плътно се приближават едни към други.

Допълнителните (пределните) разходи за всяка нова единица продукт оказват влияние върху средните общи разходи. Ако допълнителните разходи за единица продукция са по-малки от средните общи разходи, то средните общи разходи ще намаляват с всеки допълнително произведен продукт в посока към нивото на неговите разходи. Ако

допълнителните разходи са по-високи от средните общи разходи, то последните ще нарастват, отдалечавайки се от допълнителните разходи. За фирмата изравняването на допълнителните разходи, отначало със средните променливи разходи, а след това и със средните общи разходи, е сигнал за постигнат капацитет на ефективното използване на допълнителни производствени ресурси и за преход от ресурсна тактика към дългосрочни стратегически инвестиции. Минималните средни общи разходи са показател, че фирмата работи с оптимален капацитет, т.е. при фиксирани други разходи е привлечено оптимално количество труд.

Увеличаването на обема на производство позволява да се намаляват средните разходи на фирмата. Съществуват различни класификации за влиянието на обема на производството върху разходите. Те основно се подразделят на вътрешни и външни. Първите са свързани с организацията на дейността в самата фирма, а вторите – с развитието на отрасъла.

Фирмените икономии от мащабите на производството са възможни в две насоки - като *реални* и като *парични*.

Реалните икономии се реализират от възможността при по-голям обем на производството да намалява относителният обем на ресурсите (суровини, капитал и труд) за производството на единица продукция. Това на практика се постига за сметка на специализацията на капитала и работната сила и разделението на труда. Класически пример за това са поточните линии и автоматизираните производствени системи. Икономии, в този случай, са свързани с неделимостта на производствените фактори. В малките по мащаби производства ефективността на специализираните производствени системи е по-малка поради непълното натоварване на техните капацитетни възможности. Реални икономии се реализират и от относително по-малките производствени запаси в по-големите предприятия.

Паричните икономии се проявяват в няколко направления: *първо*, във винаги по-изгодните заеми, като обем и лихвен процент, които получават по-големите предприятия поради своя авторитет пред банките; *второ*, при продажбата и покупката на едро винаги се реализират допълнителни икономии; *трето*, при големите фирми разходите за управление, транспорт, реклама и т.н. са относително по-малки; *четвърто*, големите фирми могат в много по-голяма степен да си позволят да организират собствено производство на някои комплектуващи изделия и по този начин да реализират допълнителни изгоди.

Фирмата реализира максимална брутна печалба при такъв обем на производството, при който разликата между общите приходи и общите разходи е най-голяма. Възниква въпросът: Как се определя този обем? За тази цел се съпоставят допълнителните (пределните) приходи и допълнителните разходи за всяка единица продукция. Обемът на производство, при който те стават равни, гарантира максимална печалба. Защото логично е при по-големи приходи в сравнение с разходите за всяка допълнителна единица продукт, да е налице потенциална възможност за нарастване на печалбата. И тази възможност ще съществува докато приходите и разходите за нея се изравнят. От този момент нататък следва надвишаване на разходите в сравнение с приходите, което води до намаляване на допълнителната печалба.

При стартиране на производството (до определен обем) печалба не се формира, т.е. работи се на загуба. Защото с всяка допълнителна единица продукт допълнителните приходи са по-малки от допълнителните разходи. Това е обективен технологичен и производствен процес, тъй като производствените възможности на фирмата не могат изведнъж да се натоварят пълноценно. С увеличаването на обема на производството с всяка следваща единица продукт разликата между допълнителните разходи и приходи ще намалява, за да се стигне до момента, когато производството излиза на печалба. Тази граница е определяща за *рентабилността на фирмата*.

Максимизирането на печалбата на фирмата в дългосрочен период е по-сложен процес, защото при благоприятна конюнктура за печалба от даден вид производство ще се насочат и други фирми. Това ще наруши равновесието между търсене и предлагане, в резултат на увеличено предлагане, което ще доведе до падане на цените, а следователно и до намаляване на приходите и печалбата. Пазарното регулиране на този процес ще продължи до изчезване

на стимула за увеличаване обема на производството, т.е. до установяване, при условия на свободна конкуренция, на нормална (средната) за отрасъла печалба.

В условията на пазарни отношения особено важно е да се осигурява и финансовата устойчивост на фирмата, т.е. да се осигуряват такива финансови ресурси, при което тя да може свободно да маневрира с тях и да организира ефективен производствен процес.

Определянето на условията и границите на *финансовата устойчивост* и ефективност на фирмата се отнасят към най-важните проблеми в пазарната икономика. Недостатъчната финансова устойчивост може да доведе до неплатежоспособност, до недостиг на парични средства за финансиране на текущата и инвестиционната дейност и банкрут. Параметрите на тази устойчивост се определят чрез анализ на финансовото състояние и стопанската дейност на фирмата. В хода на този анализ се установяват, *от една страна*, действията за осигуряване на фирмата с ресурси, необходими за нейното функциониране, и, *от друга страна*, съответствието между приходите и разходите, т.е. степента на тяхната балансираност.

Анализът на финансовото състояние и стопанската дейност на фирмите, явявайки се по своята природа микроикономически анализ, представлява част от по-общия макроикономически анализ, насочен към разкриване същността, закономерностите и тенденциите в икономическите процеси, въз основа на изучаването на характера на тяхното протичане в пространството и времето.

Финансовият анализ е свързан с изучаване структурата, наличието и движението на паричните средства на фирмата, тяхната достатъчност за осигуряване на устойчивата ѝ работа във всеки един момент и в перспектива.

Анализът на стопанската дейност се отнася до изучаване на производствената, търговската и финансовата страна в нейната дейност в тяхната взаимна връзка. Това се постига чрез оценка на резултатите и промяната във времето на икономическите показатели, характеризиращи производството, обръщението, използването на произвежданите стоки и услуги и ефективността на работата.

Анализът на финансовата и стопанската дейност е свързан с обработката на обширна информация, характеризираща най-разнообразни аспекти на фирмената дейност. Най-често тези данни се съсредоточават в документите за финансова отчетност, баланса на фирмата и отчетните ведомости. Главната цел на анализа е разкриването на основните параметри, даващи обективна и точна картина на финансовото състояние на фирмата, неговата печалба и загуби, измененията в структурата на активите и пасивите, в разчетите с дебиторите и кредиторите.

Анализът на финансовото състояние на фирмата позволява да се определят тенденциите в нейното развитие, да се дава комплексна оценка за стопанската ѝ дейност и поради това е свързващо звено между производствената дейност и изработването на управленски решения.